

บทที่ 2

แนวคิดทางจริยศาสตร์

จริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา จริยศาสตร์ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านคุณค่า เมื่อกล่าวถึงคำว่า จริยศาสตร์ เรามักนึกถึงจริยธรรมและศีลธรรม แล้วโยงไปถึงเรื่องความดี ความชั่ว ความถูกต้อง ความผิด ปัญหาทางจริยศาสตร์เป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความดี ความชั่ว ความถูกต้องและความผิด ปัญหาทางจริยศาสตร์มีประเด็นที่สำคัญอยู่หลายประเด็น แต่ที่สำคัญคือเรื่องมาตรการตัดสินความดี เราจะเอาอะไรมาเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า ทำอย่างไรที่เรียกว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ทำอย่างไรจึงจะเป็นการกระทำที่ผิด และเรื่องอุดมคติของชีวิต เราควรแสวงหาอะไรให้กับชีวิต อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตมนุษย์

2.1 ความหมายของจริยศาสตร์

คำว่า “จริยศาสตร์”¹ มาจากคำภาษาสันสกฤต จริยะ = อันพึงประพฤติ + ศาสตร์ = วิชา จริยศาสตร์จึงเป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางอันพึงประพฤติ แปลศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า Ethics ซึ่งมาจากคำภาษากรีกว่า Peri ethikes ซึ่งมาจากรากศัพท์ Ethos แปลว่า ขนบธรรมเนียม ภาษาลาติน เลียนศัพท์กรีกว่า Ethica = จริยศาสตร์

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) แสดงทัศนะว่า

จริยศาสตร์ (Ethics)² คือสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และการแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรเหมาะสมหรือผิด ควรหรือไม่ควร จริยศาสตร์พยายามตอบปัญหา 3 ประการ คือ

---

¹ กীরติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2538), หน้า 3.

² พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2537), หน้า 14 – 15.

1. ปัญหาเรื่องความมีอยู่ของคุณค่า นั่นคือ นักปรัชญาพยายามตอบคำถามว่าความดีคืออะไร เช่น อริสโตเติลตอบว่าความดีคือความสุข ส่วนเอพิคิวรุตตอบว่า ความดีได้แก่ความสุขสำราญ

2. ปัญหาเรื่องมาตรการตัดสินความดี นั่นคือ นักปรัชญาเสนอเกณฑ์ตัดสินความดีต่าง ๆ เช่น โสเครตีสเสนอความรู้ผิดชอบชั่วดีเป็นเกณฑ์ตัดสินความดี ส่วนโปรแทกอรัสเสนอว่าความพอใจส่วนตัวของแต่ละคนเป็นเครื่องวัดความดี ใครพอใจเรื่องใด เรื่องนั้นก็ดีสำหรับเขา

3. ปัญหาเรื่องอุดมคติของชีวิต นั่นคือ การดำเนินชีวิตแบบใดดีที่สุด เช่น อริสโตเติลตอบว่า การใช้ชีวิตคิดค้นปรัชญาคือแบบชีวิตที่ดีที่สุด ส่วนพอกสโตอิกตอบว่า การมีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติเป็นแบบชีวิตในอุดมคติ

รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ได้ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า

จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปนิสัย นิสัยและพฤติกรรมของมนุษย์ ความประพฤติย่อมเป็นกระจกเงาสองให้เราเห็นอุปนิสัยและนิสัยของคน จริยศาสตร์จึงได้ช่วยตีค่าของมนุษย์โดยการมองอุปนิสัย นิสัยใจคอและความประพฤติตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาด้วยความสมัครใจในการกระทำนั้นบุคคลมีแรงจูงใจและเจตจำนงอันแน่วแน่ เจตจำนงนั้นแสดงออกถึงอุปนิสัยของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เราจึงมองเห็นอุปนิสัยของบุคคลได้ในรูปของเจตจำนง หรืออีกนัยหนึ่ง เจตจำนงคือ แบบที่ได้รับการกระตุ้นเตือนของอุปนิสัยนั่นเอง ดังนั้น จริยศาสตร์จึงศึกษาว่า อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว³

ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อยนิยามความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า

จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยคุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์ โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า ความประพฤติหรือการกระทำนั้น ๆ ถูกหรือผิด และรวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งวิธีการที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติอันประเสริฐนั้น⁴

³ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, **จริยศาสตร์** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530), หน้า 3.

⁴น้อย พงษ์สนิท, **จริยศาสตร์ เล่ม 1** (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2520),

จะเห็นได้ว่า จริยศาสตร์เป็นเรื่องที่ใกล้ตัว กล่าวคือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติของมนุษย์ที่มีต่อตนเองและผู้อื่น ในการดำเนินชีวิตมนุษย์เราควรมีเป้าหมายของชีวิต หรือที่รู้จักกันในทางจริยศาสตร์คือ ปัญหาเรื่องสิ่งดีที่สุด (Summum Bonum)⁵ ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องการคำตอบว่า มนุษย์เราควรทำอย่างไรกับตัวเอง เราควรใช้ชีวิตอย่างไร อะไรเป็นสิ่งดีที่สุดในชีวิตที่มนุษย์เราควรแสวงหา ส่วนความประพฤติที่มีต่อผู้อื่นเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเกณฑ์หรือมาตรการที่จะนำมาใช้ตัดสินการกระทำว่าเป็นการกระทำที่ดี หรือเป็นการกระทำที่ชั่ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นปัญหาที่ต้องการคำตอบว่า เราควรปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร อะไรคือหลักแห่งความประพฤติของมนุษย์

2.2 เนื้อหาของจริยศาสตร์

ปัญหาของจริยศาสตร์เกี่ยวข้องกับคำว่า ดีหรือถูก และเป็นเรื่องของคุณค่า เนื้อหาของจริยศาสตร์อาจพิจารณาได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. มนุษย์ต้องการที่จะค้นหาคำตอบว่าอะไรคืออุดมคติของชีวิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์นั้นคืออะไร ซึ่งเป็นเรื่องของสิ่งที่น่าพึงปรารถนาหรือสิ่งที่ประเสริฐที่สุดที่มนุษย์ควรแสวงหา บางครั้งมนุษย์เราแสวงหาบางสิ่งเพื่ออีกบางสิ่ง เช่น เราแสวงหาเงินเพื่อซื้อสิ่งของที่อยากได้ เพื่อนำเงินไปซื้ออาหารอร่อย ๆ หรือซื้อเสื้อผ้าชุดหรู ตามตัวอย่างนี้เงินมิได้มีค่าในตัวเอง แต่ค่าของมันอยู่ที่นำไปสู่สิ่งอื่นหรือที่เรียกว่ามีค่านอกตัว บางคนคิดว่าการมีความสุขหรือพ้นจากความทุกข์เป็นสิ่งดีที่สุดหรือเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง ทุกคนทำอะไรก็เพื่อความสุขอันเป็นจุดหมายของชีวิต
2. มนุษย์เราต้องการค้นหาคำตอบที่ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูก การกระทำเช่นไรจึงเรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือดี มีมาตรฐานหรือเกณฑ์ตัดสินการกระทำอย่างไร
3. ปัญหาจริยศาสตร์อีกเรื่องหนึ่ง คือ ปัญหาที่เรียกว่า อภจริยศาสตร์ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องธรรมชาติของค่าทางจริยธรรม เช่น คำว่าดีนิยามได้หรือไม่ สถานภาพทางภววิทยาของค่าทางจริยธรรมเป็นอย่างไร เป็นต้น

---

⁵วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต** (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2520), หน้า 142.

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ

ที่กล่าวว่าจริยศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ความถูกต้อง และความผิดนั้น เราจะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด อย่างถูกต้องเสียก่อน กล่าวคือ ความดีเป็นคุณค่าอย่างหนึ่ง คุณค่ากับข้อเท็จจริงมีความหมายต่างกัน เมื่อเราพูดถึงคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการกล่าวถึงลักษณะที่พึงประสงค์ หรือลักษณะที่พึงจะเป็นหรือน่าปรารถนา เช่น ความดี ความสวย ความยุติธรรม ส่วนข้อเท็จจริงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งคือ ลักษณะที่สิ่งนั้นได้เป็นมาแล้วและกำลังเป็นอยู่ เช่น ขาวหนัก 50 กิโลกรัม ดำเตะฟุตบอล เป็นต้น ดังนั้นเพื่อที่จะเข้าใจจริยศาสตร์มากยิ่งขึ้น จึงนำมากล่าวเปรียบเทียบกับศาสตร์อื่น ๆ ดังนี้

วิทยาศาสตร์กับจริยศาสตร์

วิทยาศาสตร์สนใจเรื่องข้อเท็จจริง ส่วนจริยศาสตร์สนใจเรื่องคุณค่าทางจริยะ กล่าวคือ วิชาวิทยาศาสตร์ต้องการหากฎเกณฑ์มาอธิบายปรากฏการณ์ และอาศัยกฎเกณฑ์นั้นคาดหมายอนาคตว่าจะเกิดปรากฏการณ์อย่างไร วิทยาศาสตร์สอนให้สังเกตปรากฏการณ์และทดลอง หลังจากนั้นจึงตั้งทฤษฎีขึ้นมา เมื่อทฤษฎีได้รับการยอมรับจึงถือว่าเป็นกฎ ตัวอย่างคือ ถ้าต้มน้ำบริสุทธิ์ในระดับน้ำทะเล น้ำจะเดือดเมื่อ 100 องศาเซลเซียส เมื่อต้มน้ำบริสุทธิ์ในลักษณะเดียวกันอีกหลาย ๆ ครั้ง ผลที่เกิดขึ้นคือน้ำเดือด 100 องศาเซลเซียสเช่นเดียวกัน จึงเกิดเป็นทฤษฎีขึ้นมาว่า น้ำบริสุทธิ์เมื่ออยู่ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ อยู่ ณ ความดันระดับน้ำทะเล และอยู่ในอุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส จะเกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง คือ การเดือด เมื่อทดลองทำซ้ำแล้วผลก็เกิดเช่นเดิม เราจึงต้องยอมรับกฎที่ว่า เมื่อน้ำอยู่ภายใต้เงื่อนไขสองประการดังกล่าว น้ำจะเดือดทันที

กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ เป็นหลักที่จะช่วยให้เราคาดหมายว่า สิ่ง ๆ หนึ่งถ้าอยู่ในสภาพอย่างหนึ่ง อะไรจะเกิดกับสิ่งนั้น เหล่านี้เป็นปัญหาของข้อเท็จจริง มิใช่ปัญหาเรื่องคุณค่า เมื่อมีการถกเถียงเรื่องทางวิทยาศาสตร์จะไม่มีถกเถียงว่า การที่สิ่งหนึ่งจะแปรสภาพมีลักษณะเป็นอีกสิ่งหนึ่งควรหรือไม่ น่าพึงประสงค์หรือไม่ แต่จะถกเถียงกันว่า ภายใต้เงื่อนไขอะไรจะทำให้สิ่งนี้กลายเป็นอีกสิ่งหนึ่ง แต่ถ้ามีการถกเถียงปัญหาทางจริยศาสตร์จะได้แย้งได้ว่าในสภาพนั้น ๆ ควรก่อให้เกิดขึ้นหรือไม่ น่าพึงปรารถนาหรือไม่ เป็นต้น

สังคมศาสตร์กับจริยศาสตร์

สังคมศาสตร์ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ปรากฏการณ์ทางสังคมถ้าเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคน มักใช้คำว่า พฤติกรรม เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมก็ย่อมเกิดความ

สัมพันธ์บางประการขึ้น ความสัมพันธ์ของมนุษย์แสดงออกในรูปของพฤติกรรม พฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมย่อมเป็นข้อมูลในการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ได้เหมือนกับข้อมูลของวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ สังเกตข้อมูล ร่างทฤษฎีขึ้นมาเพื่ออธิบายข้อมูล และทดสอบทฤษฎี ถ้าสามารถยืนยันได้แน่นอนก็ตั้งเป็นกฎ ในที่สุดก็นักทฤษฎีเหล่านั้นมาใช้เป็นหลักในการคาดหมายว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น หรือปรารถนาจะให้ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งเกิดขึ้นจะต้องจัดเงื่อนไขอย่างไร

วิชาสังคมศาสตร์ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ จริยศาสตร์ก็ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ แต่ศึกษาคนละด้าน สังคมศาสตร์ต้องการรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ส่วนจริยศาสตร์ต้องการรู้เกี่ยวกับคุณค่า

ตัวอย่าง พฤติกรรมวัยรุ่นมักแต่งตัวตามแฟชั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันนิยมแต่งตัวแบบไม่สุภาพ ผู้หญิงนุ่งสั้นเกินงาม ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้วิชาทางสังคมศาสตร์จะถือว่าปรากฏการณ์นี้เป็นข้อมูล แล้วจะพยายามหาคำอธิบายว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์นี้นั้นคือ พิจารณาดูว่าอะไรเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดพฤติกรรมนี้ขึ้น การอธิบายนี้ตั้งอยู่บนกฎที่ได้มาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทข้อเท็จจริง ถ้ามีการถกเถียงกันว่าภายใต้เงื่อนไขปัจจุบัน พฤติกรรมนี้จะดำเนินต่อไปหรือไม่ ข้อถกเถียงจะเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง แต่เราสามารถมองพฤติกรรมนี้ได้อีกด้านหนึ่งนอกจากเรื่องของข้อเท็จจริง คือมองจากด้านคุณค่า ดังนั้น ถ้าเราถกเถียงกันว่า พฤติกรรมในการแต่งกายน้อยชิ้นนี้เป็นสิ่งที่ควรให้มีอยู่ต่อไปหรือไม่ เป็นพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นหรือควรยับยั้ง ในกรณีนี้เราได้แย้งกันเรื่องคุณค่า คือ คุณค่าทางจริยะของพฤติกรรมดังกล่าว มิใช่เรื่องข้อเท็จจริง ดังนั้น แม้พฤติกรรมของมนุษย์จะเป็นเนื้อหาที่สังคมศาสตร์และจริยศาสตร์ศึกษาาร่วมกัน แต่ก็มองกันคนละด้าน อย่างแรกสนใจที่จะค้นหาว่าอะไรจะเกิดขึ้น อะไรเป็นสาเหตุ พฤติกรรมนั้นจะเกิดต่อไปอีกหรือไม่ ถ้าจะให้เกิดหรือไม่ให้เกิดจะทำอย่างไร ส่วนอย่างหลังสนใจที่จะหาว่า พฤติกรรมที่ว่าเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ นำพึงประสงค์เพียงใด ควรก่อให้เกิดขึ้นหรือควรยุติ อย่างแรกสนใจข้อเท็จจริง ซึ่งสนใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่และกำลังจะเป็น ส่วนอย่างหลังสนใจคุณค่าซึ่งเป็นเรื่องของสิ่งที่ควรจะเป็น

จิตวิทยากับจริยศาสตร์

จิตวิทยาศึกษาถึงธรรมชาติที่แท้จริงของจิตมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร รวมถึงพฤติกรรม พันธุกรรม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาถึงความดีอันสูงสุดและเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินว่าการกระทำใดที่เรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี การกระทำใดที่เรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ชั่ว

จิตวิทยาเป็นพื้นฐานของจิตวิทยา⁶ เพราะจิตวิทยาต้องศึกษาถึงพื้นฐานแห่งศีลธรรมทางจิตวิทยาด้วย นอกจากนี้ จิตวิทยาและจิตศาสตร์ยังต้องศึกษาเรื่องต่าง ๆ ร่วมกันด้วย เช่น ความสัมพันธ์ของเจตนากับพฤติกรรมที่แสดงออก เจตนากับความต้องการ เป็นต้น มนุษย์เราควรทราบถึงความแตกต่างระหว่างการกระทำที่ถูกและผิดทางจริยธรรม ลักษณะของมโนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับเจตนา เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีความจำเป็นมากในการตัดสินใจของคุณค่าของพฤติกรรมของมนุษย์และยังช่วยทำให้เราสามารถค้นหาเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้อีกด้วย

ความแตกต่างระหว่างจิตวิทยากับจิตศาสตร์ คือ จิตวิทยาศึกษาพฤติกรรมตามความเป็นจริงหรือเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจโดยไม่ได้พิจารณาว่า จะใช้เกณฑ์ใดตัดสินการกระทำว่าดีหรือชั่ว ส่วนจิตศาสตร์ศึกษาถึงความดี ความชั่ว ความถูก ความผิดในทางจริยธรรม รวมทั้งค้นหาเกณฑ์หรือมาตรการในทางจริยธรรม เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าการกระทำหรือความประพฤติดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ความแตกต่างอีกข้อหนึ่งคือ จิตวิทยาศึกษาและสนใจในข้อเท็จจริง ส่วนจิตศาสตร์สนใจในเรื่องที่ควรจะเป็น เช่น เราควรจะมีความประพฤติเช่นใด เพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต หรือเราควรจะใช้มาตรการใดมาใช้ตัดสินการกระทำต่าง ๆ ดังที่ศาสตราจารย์กิริติกล่าวไว้ว่า

“พฤติกรรม (behavior) เป็นคำกว้าง หมายถึง การกระทำทุกอย่างของสัตว์และมนุษย์ เป็นเนื้อหาของจิตวิทยาซึ่งต้องการค้นคว้าดูว่าสัตว์และมนุษย์มีการกระทำเป็นกฎเกณฑ์อย่างไรบ้างหรือไม่ จิตวิทยาจะไม่ตัดสินว่าพฤติกรรมนั้น ๆ ควรยกย่องหรือควรตำหนิ ถ้านักจิตวิทยาตัดสินเช่นนั้น ก็ต้องถือว่าตัดสินในฐานะนักปรัชญาจริยะ ไม่ใช่ในฐานะนักจิตวิทยา”⁷

2.4 ค่าทางจริยธรรม

วิชาจิตศาสตร์ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านคุณค่า คำว่าคุณค่าที่ใช้ในภาษาทั่วไป เช่น ถ้าเรากล่าวว่ามีคุณค่าต่อทุกคน คำว่าคุณค่าในที่นี้ หมายถึง นมสดทำให้ง่ายกายเจริญเติบโตและแข็งแรง ซึ่งเป็นความสามารถของสิ่ง ๆ หนึ่งในการทำให้เราบรรลุถึงอีก

⁶ ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, จิตศาสตร์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530), หน้า 38.

⁷ กิริติ บุญเจือ, ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2536), หน้า 74.

สิ่งหนึ่ง ในที่นี้มันมสดทำให้เราเจริญเติบโตและแข็งแรง คุณค่าในการทำงานนี้หมายถึง “ประโยชน์” สิ่งที่มีคุณค่าคือ สิ่งที่มีคุณประโยชน์ แต่คุณค่าตามความหมายนี้ไม่ใช่คุณค่าตามนัยทางจริยธรรม

เมื่อกล่าวถึงคุณค่าหรือค่าทางจริยะ จะใช้คำว่าดี ความดีคือค่าทางจริยธรรม จริยศาสตร์ ศึกษาความหมายของคำ ๆ นี้ ปัญหาที่จะนิยามคำว่า “ดี” เป็นปัญหาพื้นฐานของจริยศาสตร์ แต่ความหมายของคำว่าดีที่ใช้กันโดยทั่วไปไม่จำเป็นว่าจะเป็นเรื่องจริยธรรมเสมอไป ตัวอย่างเช่น

- ก. หนังสือเล่มนี้ดี
- ข. นางสาว ก. ถือว่าความเมตตาเป็นสิ่งดี
- ค. ความเมตตาเป็นสิ่งดี

ข้อความ ก. เป็นข้อความที่ไม่เกี่ยวกับ “ดี” ในความหมายทางจริยธรรม เมื่อเราพูดว่าหนังสือเล่มนี้ดี ความหมายก็คือ หนังสือเล่มนี้ทำให้เรานำข้อมูลมาทำรายงานได้ ซึ่งมีความหมายเท่ากับมีประสิทธิภาพ หนังสือเล่มนี้ดีเพราะหนังสือเล่มนี้พาไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนังสือเล่มนี้ให้ความรู้ที่ต้องการ หรือเป็นหนังสือที่ให้แก่คิด หรือให้ความบันเทิง เป็นต้น ขึ้นอยู่กับว่าเรามีเป้าหมายอย่างไร

ข้อความ ข. นางสาว ก. ถือว่าความเมตตาเป็นสิ่งดี ข้อความนี้เป็นข้อความที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง กล่าวคือ เป็นการบอกให้ทราบว่านางสาว ก. มีความเชื่อถือในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ในที่นี้ นางสาว ก. เชื่อว่าความเมตตาเป็นสิ่งที่ดี เมื่อเราพูดถึงประโยคดังกล่าวจึงเป็นการระบุข้อเท็จจริง ถ้ามีการถกเถียงกันว่า นางสาว ก. เชื่อถืออย่างนี้จริงหรือไม่ ข้อถกเถียงนี้เป็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับข้อเท็จจริง แต่ถ้ามีการถกเถียงกันว่า ความเมตตาเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรปฏิบัติหรือไม่ การถกเถียงนี้เป็นการถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องค่าทางจริยธรรม กล่าวคือเป็นการถกเถียงกันว่าสิ่งนี้ดีหรือไม่ มิใช่เป็นการถกเถียงกันว่าใครที่เชื่อว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งดีบ้างหรือไม่

ข้อความ ค. ความเมตตาเป็นสิ่งดี เป็นข้อความที่มีได้ระบุข้อเท็จจริง แต่เป็นการระบุค่าเมื่อมีการถกเถียงกันว่า ความเมตตาเป็นสิ่งดีหรือไม่ การโต้แย้งนี้ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ว่า มีใครบ้างหรือไม่ที่ถือว่าการให้ความเมตตาเป็นสิ่งดี ถ้ามีการถกเถียงเรื่องข้อเท็จจริงเราอาจทดสอบได้ว่ามันจริงหรือเท็จ ดังนั้น คำกล่าวที่ว่า “นางสาว ก. ถือว่าความเมตตาเป็นสิ่งดี” เป็นประโยคที่ทดสอบได้ เช่นถามนางสาว ก. ว่ามีความเชื่อถือดังกล่าวจริงหรือไม่ หรือสังเกตการกระทำของนางสาว ก. ว่าเป็นคนที่มีความเมตตาจริงหรือไม่ การทดสอบข้อเท็จจริงก็จะยุติลงได้

ในบางกรณีคำว่า “ดี” มีความหมายกำกวม เช่น เมื่อเรากล่าวว่า “หมอคนนี้ดี” ข้อความนี้อาจเป็นการระบุข้อเท็จจริงหรือระบุคุณค่าทางจริยธรรมก็ได้ ถ้ากล่าวว่าหมอคนนี้ดีโดยให้ความหมายว่า หมอคนนี้มีวินิจฉัยโรคเก่ง มีความสามารถรักษาคนไข้ให้หายได้ทุกราย ประโยคที่กล่าวว่าหมอคนนี้ดีเป็นการระบุข้อเท็จจริง แต่ถ้ากล่าวว่า หมอคนนี้ดีโดยให้ความหมายว่า หมอคนนี้เป็นคนมีจิตใจดี มีความเมตตาต่อคนไข้ทุกรายโดยเฉพาะคนไข้ที่เป็นผู้ยากไร้ ประโยคที่กล่าวว่า หมอคนนี้ดีจึงแสดงคุณค่าทางจริยธรรม

ในบางกรณีคำว่า “ดี” อาจใช้ในความหมายที่ว่า “มีประสิทธิภาพ” และคำว่าถูกหรือควรบางทีก็ใช้ในความหมายนี้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น สมมติว่า นาย ก. อยู่ที่สี่แยกปทุมวัน นาย ก. ตั้งใจจะเดินทางไปที่สนามหลวง การเดินทางไปยังสนามหลวงนั้นไปได้หลายทาง แต่มีสองทางที่มีการโต้แย้งกันว่าทางใดจะใช้เวลาน้อยกว่ากัน กล่าวคือ ทางที่หนึ่งผ่านหัวลำโพงหรือทางที่สองที่ผ่านยมราช ถ้านาย ก. เห็นว่าทางยมราชดีกว่าอาจจะกล่าวออกมาได้ว่า ถ้าจะไปสนามหลวงจากที่นี่ควรไปทางยมราช หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ทางไปสนามหลวงโดยผ่านยมราชเป็นทางที่ถูกหรือเป็นเส้นทางที่ดี ในตัวอย่างนี้คำว่า ดี ถูก ควร มีความหมายอย่างเดียวกัน กล่าวคือ เป็นทางลัด ในแง่นี้ความหมายของคำว่า ดี ถูก ควร จึงมีความหมายเท่ากับมีประสิทธิภาพเท่านั้น มิได้มีความหมายเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมแต่อย่างใด

การวิจัยนี้มุ่งเน้นพิจารณาปัญหาของจริยศาสตร์ในประเด็นที่ว่า เราจะใช้เกณฑ์ใดมาตัดสินการกระทำว่าการกระทำอย่างไรจึงเรียกว่า เป็นการกระทำที่ถูกหรือการกระทำที่ดี และการกระทำอย่างไรจึงจัดได้ว่า เป็นการกระทำที่ผิดหรือการกระทำที่ชั่ว เมื่อบุคคลหนึ่งกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เรามีหลักเกณฑ์หรือมาตรการใดที่จะนำมาชี้ขาดว่า ทำอย่างนี้ผิดหรือทำอย่างนั้นถูก หรือถ้าเราตกอยู่ในสถานการณ์อย่างหนึ่งที่จะต้องเลือกระหว่างการกระทำสองอย่าง เราจะมีหลักจริยธรรมใดที่จะช่วยบอกเราว่า เราควรทำอย่างนี้หรือไม่ควรทำอย่างนั้น ซึ่งในทางจริยศาสตร์อาจจะแบ่งเกณฑ์ในการตัดสินอย่างคร่าว ๆ เป็น 2 ประเภท คือ สัมพัทธนิยมกับสัมบูรณ์นิยม

สัมพัทธนิยม

สัมพัทธนิยมเห็นว่าค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งสัมพัทธ์^๑ กล่าวคือ ความดี ความชั่วมิใช่สิ่งตายตัว การกระทำหรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด มักขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายอย่าง ในสภาวะแวดล้อมอย่างหนึ่ง การกระทำอย่างหนึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี แต่การกระทำอย่างเดียวกันนี้ ถ้าเกิดในสภาพแวดล้อมอีกอย่างหนึ่งอาจจัดว่าเป็นการกระทำที่ชั่วก็ได้ เมื่อความดีมิใช่สิ่งตายตัวจึงไม่มีเกณฑ์หรือมาตรฐานใดที่ตายตัวที่จะนำมาใช้ตัดสินการกระทำได้ เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินจึงมีหลายเกณฑ์ และไม่มีเกณฑ์ใดที่สูงสุดหรือดีกว่าเกณฑ์อื่น ๆ

ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำมีอยู่ 2 อย่างคือ บุคคลและสังคม นั่นคือ ทักษะสัมพัทธนิยมที่ถือว่าความดี ความชั่วขึ้นอยู่กับตัวบุคคลซึ่งเป็นทักษะที่ตัดสินการกระทำโดยยึดตัวบุคคล การกระทำใดที่เป็นการกระทำที่ดีก็เพราะบุคคลตัดสินให้เป็นการกระทำดี การกระทำใดจัดเป็นการกระทำที่ชั่ว ก็เพราะบุคคลตัดสินให้เป็นการกระทำชั่ว และทักษะสัมพัทธนิยมที่ถือว่าความดี ความชั่วขึ้นอยู่กับสังคม เนื่องจากว่าบุคคลแต่ละคนมีอุปนิสัยอย่างไรก็มักขึ้นอยู่กับสังคมที่เขาเกิดมาด้วย ดังนั้น ความเห็นของสังคมก็มีส่วนในการตัดสินความถูก ความผิดของการกระทำได้

สัมพัทธนิยมถือว่า ไม่มีเกณฑ์ใดที่จะเป็นเกณฑ์สากลที่มนุษย์ทุกคน ทุกแห่ง ทุกสมัยจะยอมรับตรงกันได้ การที่จะเอาเกณฑ์ของสังคมหนึ่งไปใช้ตัดสินในอีกสังคมหนึ่งเป็นการไม่สมควร เพราะเกณฑ์ของสังคมใดก็ตามย่อมเกิดขึ้นและได้รับการปรับปรุง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งหลายที่เป็นของสังคมนั้น ตัวอย่างเช่น ถ้าประเทศหนึ่งออกกฎหมายอนุญาตให้คนทำแท้งได้สะดวกขึ้น เนื่องจากตกอยู่ในสภาพที่ว่าการไม่อนุญาตจะก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่า ประเทศที่ไม่ตกอยู่ในสภาพดังกล่าวมีความชอบธรรมอย่างไรที่จะดำเนินว่าประเทศที่ออกกฎหมายทำแท้งมีศีลธรรม หรือจริยธรรมที่เสื่อมลง

สัมบูรณ์นิยม

ในทางตรงกันข้ามสัมบูรณ์นิยมมีความเห็นว่า ค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งสัมบูรณ์ กล่าวคือ ความดีและความชั่วเป็นสิ่งตายตัวของการกระทำ ถ้าสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งดีหรือการกระทำอย่างหนึ่งเป็นการ

^๑วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2519), หน้า 67.

กระทำที่ตีมันย่อมต้องคืออย่างไม่มีเงื่อนไข นั่นคือ ความดีไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใด ดังนั้น จึงมีมาตรฐานตายตัวที่แน่นอนที่จะนำมาใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมได้

ในทัศนะของสัมบูรณ์นิยม ค่าทางจริยธรรม คือ ดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นลักษณะที่แท้จริงของการกระทำและมีเกณฑ์หรือมาตรฐานตายตัวที่จะใช้ตัดสินการกระทำ มาตรฐานอย่างหนึ่งที่น่ามาเป็นเกณฑ์ คือ มโนธรรม อันหมายถึงสำนึกที่มนุษย์ทุกคนมีโดยธรรมชาติในฐานะที่เป็นมนุษย์ ความสำนึกนี้เป็นเสียงภายในจิตใจที่ทำให้เราตัดสินได้ว่า อะไรผิด อะไรถูก⁹

มโนธรรมเป็นอินทรีย์พิเศษ กล่าวคือ มนุษย์เรารู้จักรสเค็มของเกลือด้วยลิ้น ลิ้นเป็นอินทรีย์ (faculty)¹⁰ ที่มีอยู่ในตัวเราทำให้เรารู้รสเค็มของเกลือได้ เรามีจมูกซึ่งเป็นอินทรีย์อย่างหนึ่งที่ทำให้เรารู้กลิ่นหอม เรามีตาซึ่งเป็นอินทรีย์ที่ทำให้เราเห็นภาพสวยงาม เรามีหูซึ่งเป็นอินทรีย์ที่ทำให้เรารู้จักเสียงไพเราะ เรามีกายที่เป็นอินทรีย์อันทำให้เรารู้ถึงความอ่อนนุ่ม ตา หู จมูก ลิ้น กายทั้งหมดนี้เป็นอินทรีย์ทางกายภาพที่ทำให้มนุษย์เรารู้คุณสมบัติทางกายภาพดังกล่าวได้ ส่วนมโนธรรมเป็นอินทรีย์พิเศษ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณที่สามารถหยั่งเห็นความดี ความชั่วได้ ตัวอย่างเช่น การพูดคำสัตย์ เราสามารถใช้มโนธรรมหยั่งรู้ได้ว่าการพูดคำสัตย์เป็นความดี สัมบูรณ์นิยมถือว่าดีเป็นคุณสมบัติวัตถุวิสัยของการพูดคำสัตย์ เหมือนที่เค็มเป็นคุณสมบัติวัตถุวิสัยของเกลือ เมื่อเราล้มรสเกลือเราจะรู้ถึงความเค็มของมันทันที ในทำนองเดียวกันเมื่อเราพูดคำสัตย์ มโนธรรมก็สามารถเห็นความดีทันทีเช่นกัน ความดีเป็นตัวตนของมโนธรรมและมีอยู่ติดตัวกับการกระทำที่ดี การที่อินทรีย์พิเศษ คือ มโนธรรมจะเห็นความดีได้ไม่จำเป็นต้องมีคำอธิบายใด ๆ

นอกจากนี้สัมบูรณ์นิยมยังมีทัศนะอีกว่า มโนธรรมเป็นอินทรีย์ที่มนุษย์มีโดยธรรมชาติเหมือนอินทรีย์รูปธรรมอื่น ๆ “มโนธรรมเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด เป็นตาของวิญญาณที่จะให้มนุษย์เห็นความดีจุดดั่งที่ตาเนื้อทำให้มนุษย์เห็นแสงสว่าง”¹¹ มโนธรรมมีลักษณะสากล กล่าวคือ ถ้าทุกคนอยู่ในสภาวะปกติ จะเห็นพ้องต้องกันว่า การกระทำหนึ่งเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่ว

⁹วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2519), หน้า 82.

¹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

¹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

2.5 นักจริยศาสตร์ตะวันตก

นักปรัชญาตะวันตกที่สนใจจริยศาสตร์มีที่เด่น ๆ หลายท่าน โดยเริ่มจากนักปรัชญากรีก นักปรัชญากรีกสมัยเริ่มต้นมักสนใจศึกษาเรื่องของธรรมชาติ ความสนใจของนักปรัชญามักวนเวียนอยู่ที่ปัญหาเรื่องปฐมธาตุของโลกอันเป็นปัญหาไถลตัวมนุษย์ แต่เมื่ออย่างเข้าสู่สมัยรุ่งเรือง นักปรัชญากรีกหันมาสนใจปัญหาไถลตัวมนุษย์ยิ่งขึ้น พวกเขาถามปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์

โซฟิสต์

ปัญหาไถลตัวมนุษย์กลายเป็นหัวข้อถกเถียงในหมู่นักปรัชญาด้วยอิทธิพลของนักคิดกลุ่มที่เรียกว่า โซฟิสต์ (Sophists) ทั้งนี้เพราะพวกโซฟิสต์ได้ยกปัญหาประเภทนี้ขึ้นอภิปรายตามสถานที่ชุมนุมทั่วไปจนมีผู้สนใจขบคิดปัญหานี้อย่างกว้าง นักปรัชญาผู้นั้นจึงเปลี่ยนความสนใจจากปัญหาเรื่องกำเนิดของโลกมาสู่ปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์ในโลก ปัญหาเฉพาะหน้าของมนุษย์กลายเป็นเรื่องสำคัญสำหรับนักปรัชญา กล่าวได้ว่าพวกโซฟิสต์ได้ดึงเอาปรัชญาลงจากห้องบูชามารับใช้คนทั่วไป เหล่านี้เป็นความเปลี่ยนแปลงในวงการปรัชญาที่เกิดจากอิทธิพลของพวกโซฟิสต์

คำว่า "โซฟิสต์" ในภาษาอังกฤษแปลแปลมาจากคำในภาษากรีกอันเป็นคำที่ใช้เรียกครูในสมัยที่ปรัชญากรีกรุ่งเรือง ดังนั้น โซฟิสต์จึงได้แก่ครูผู้จาริกไปตามนครรัฐต่าง ๆ ของกรีก เพื่อสั่งสอนศิลปวิทยาการ โซฟิสต์คนสำคัญคือ ไพรแทกอรัส เขากล่าวว่า "มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง"¹² เขาเชื่อว่า ถ้ามีความเห็นในเรื่องใดแตกแยกออกเป็นหลายอย่าง ผู้ที่จะทำหน้าที่ตัดสินว่าใครผิดใครถูกก็คือคนแต่ละคน ทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน ไม่มีใครมีอภิสิทธิ์เหนือใครในการตัดสิน การที่เขาถือว่ามนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่งนั้น เป็นการยืนยันความคิดที่ว่าอะไรจริงหรือเท็จขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคนแต่ละคน ใครว่าอะไรจริงก็จริงสำหรับเขาผู้นั้นคนอื่นไม่อาจคัดค้านได้ ในด้านจริยศาสตร์ ไพรแทกอรัสปฏิเสธความดีในตัวเองหรือความดีอันเป็นที่ยอมรับของคนในทุกสังคม เขาเห็นว่าความดีเป็นเรื่องที่คนแต่ละคนกำหนดค่าให้ อะไรที่ว่าดีก็เพราะมีคนไปกำหนดค่าว่าดี จึงเป็นไปได้ที่ความดีในสังคมหนึ่ง อาจจะไม่ใช่ความดีในสังคมอื่น ความดีความชั่วในตัวเองไม่มี บทบัญญัติทางศีลธรรมและกฎหมายประเพณีเป็นเพียงข้อตกลงร่วมกันของคนในสังคม

¹²Frank Thilly , A History of Philosophy (Allahabad : Central Book Depot, 1965),

โสเครตีส

โสเครตีสเป็นบุคคลที่อุทิศชีวิตเพื่อการแสวงหาความรู้ทางปรัชญา นิยมการอภิปรายหรือสนทนาประเด็นปัญหาทางปรัชญา และในที่สุดต้องยอมสละชีวิตเพื่อยืนยันอุดมการณ์ทางปรัชญาของตน งานประจำวันของโสเครตีสคือ การพบปะผู้คน ทุก ๆ เช้าโสเครตีสจะออกไปตามท้องตลาดหรือย่านชุมชนแล้วตั้งวงสนทนาขึ้นเพื่อถกถามปัญหาต่าง ๆ เป็นต้นว่าการเมือง ศาสนา การแต่งงาน ความรักและศีลธรรม โสเครตีสชอบถกเถียงกับผู้อ้างตัวว่าเป็นปราชญ์ทั้งหลาย วิธีในการสนทนาของเขามีชื่อว่า "วิธีการของโสเครตีส" (Socratic Method)¹³ ซึ่งเป็นวิธีการสอบถามจนผู้สนทนาจนมุมด้วยเหตุนี้โสเครตีสจึงเป็นนักพูดขวัญใจของเด็กหนุ่ม โสเครตีสไปพูดที่ใดเด็กหนุ่ม ๆ ก็จะไปฟังเสมอ หลายคนฝากตัวเป็นศิษย์ โสเครตีสก็ถ่ายทอดความรู้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนอย่างที่พวกโซฟิสต์กระทำกัน

โสเครตีสไม่สนใจในปรัชญาธรรมชาติที่แพร่หลายอยู่ในสมัยเริ่มต้นของปรัชญากรีก เขาเห็นว่าความรู้เรื่องปฐมธาตุของโลกหรือกำเนิดจักรวาลมีประโยชน์ต่อชีวิตน้อยมาก เพราะความรู้เรื่องนี้ไม่ช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องมากขึ้นแต่อย่างใด ความรู้ที่นักปรัชญาแสวงหาควรเป็นความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และหน้าที่ของมนุษย์ เพราะมนุษย์สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้นได้ การค้นคว้าทางปรัชญาของโสเครตีสมีจุดหมายอยู่ที่การปฏิบัติมากกว่าจะสร้างทฤษฎีทางอภิปรัชญา โสเครตีสไม่เห็นด้วยกับความเห็นของโซฟิสต์ที่ว่า ไม่มีมาตรฐานใด ๆ เป็นเครื่องตัดสินความจริงและความดี อะไรที่ว่างจริงหรือดีเป็นเพียงทัศนะส่วนตัวของปัจเจกบุคคล โสเครตีสแย้งว่าแม้ว่าความรู้เกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายของแต่ละคนจะขัดแย้งกันในบางครั้ง แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีความจริงแบบปรนัยที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน ความจริงสากลมีอยู่ คำสอนทางจริยศาสตร์ของโสเครตีสมีรากฐานมาจากคำสอนทางญาณวิทยา เขาสร้างรากฐานความรู้ไว้ที่เหตุผล ทฤษฎีของเขาสรุปได้ย่อ ๆ คือ เขาสอนว่าความรู้ทั้งหมดเป็นความรู้ที่ได้มาจากแบบ แบบคือการรวมเอาคุณสมบัติทั้งหมดซึ่งสิ่งต่าง ๆ มีส่วนร่วมกันไว้ในความคิด และแยกเอาคุณสมบัติที่ต่างกันออกไป เช่น ความขาวของม้า เราไม่อาจจัดความขาวของม้าให้เป็นแบบของม้าได้ เพราะมีม้าบางตัวที่ไม่ใช่สีขาว แต่เราจัดเอาความมีกระดูกสันหลังไว้ในแบบของม้าได้ เนื่องจากม้าทุกตัวมีกระดูกสันหลัง โสเครตีสเชื่อว่าเหตุผลมีความสามารถในการรู้จักแบบ ในแง่จริยศาสตร์เขาเชื่อว่า เราสามารถตัดสินการกระทำหนึ่ง ๆ

¹³ กীরติ บุญเจือ, แก่นปรัชญากรีก (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 43.

ว่าดีหรือไม่ โดยการเปรียบเทียบการกระทำนั้น ๆ กับแบบว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ การกระทำหนึ่ง ๆ จะถูกหรือผิดไม่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของปัจเจกชนเหมือนกับไซฟิสด์

โสเครตีสเชื่อว่าความรู้เป็นฐานรองรับความประพฤติ คนที่มีความรู้ย่อมมีความประพฤติที่ดี ในทำนองกลับกันคนจะประพฤติดีหรือกระทำสิ่งที่ถูกต้องได้ก็เพราะมีความรู้ ดังนั้น ความรู้กับความประพฤติดีเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก โสเครตีสกล่าวว่า “ความรู้คือคุณธรรม” (Knowledge is Virtue)¹⁴ กล่าวคือ คนที่รู้ผิดชอบชั่วดีย่อมจะกระทำหรือประพฤติแต่สิ่งที่ดี เป็นไปไม่ได้ที่คนมีความรู้จะทำความดีคืออะไรแล้วยังกระทำชั่ว ส่วนคนที่ทำความชั่วก็เนื่องจากว่าเขาขาดความรู้ผิดชอบชั่วดี การกระทำผิดจึงเกิดขึ้นเพราะความไม่รู้ คนทำผิดหรือชั่วเพราะหลงคิดว่าสิ่งที่ตนกระทำอยู่เป็นความดี เขาเห็นผิดเป็นชอบ ถ้าเขาเหล่านั้นได้รับคำแนะนำสั่งสอนให้มีความรู้ เขาเหล่านั้นจะไม่กระทำผิดเลย ดังที่โสเครตีสกล่าวว่า “ไม่มีใครทำผิดโดยจงใจ”¹⁵

ในส่วนของปัญหาเรื่องความดี โสเครตีสตอบปัญหานี้ด้วยการพิจารณาลักษณะสามัญที่สิ่งต่าง ๆ ที่เราเรียกว่า “ดี” มีร่วมกัน และสรุปว่าสิ่งที่ดี คือ สิ่งที่ให้คุณหรือมีประโยชน์ ตามทัศนะของโสเครตีสสิ่งที่ดี คือ สิ่งที่เราต้องการหรือสิ่งที่เราไม่มี แต่ถ้าหากได้มาจะทำให้ส่วนที่เราขาดสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้นสิ่งที่ดีจึงมีความสัมพันธ์กับมนุษย์และการกระทำของมนุษย์ โสเครตีสเห็นว่า คนเรากระทำสิ่งใดมักมีเป้าหมายและการกระทำของมนุษย์มักเกี่ยวข้องกับปัญญาหรือความรู้ สิ่งที่ดีสำหรับมนุษย์จึงมากกว่าความเจริญทางร่างกาย หรือการมีสุขภาพดี เช่นในกรณีของสัตว์และพืช สิ่งที่ดีของมนุษย์เกี่ยวข้องกับความเจริญเติบโตทั้งร่างกายและปัญญาหรือความรู้ มนุษย์สามารถบรรลุความดีด้วยปัญญา สำหรับโสเครตีสชีวิตที่ดีสำหรับมนุษย์ คือชีวิตที่มีปัญญาเป็นผู้นำ กล่าวคือ คนดีหมายถึงคนที่รู้และเข้าใจในการกระทำของตน การกระทำทุกอย่างกระทำไปโดยมีความรู้ว่าจะสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ไม่ได้กระทำตามอำนาจของอารมณ์หรือความรู้สึก

¹⁴Frank Thilly, A History of Philosophy (Allahabad : Central Book Depot, 1965), p.70.

¹⁵Ibid.

ในทัศนะของโสเครตีสความรู้ คือ คุณธรรม ความรู้ที่ว่านี้เป็นความรู้เกี่ยวกับตนเอง¹⁶ (Self – knowledge) กล่าวคือ เป็นความรู้ที่สามารถช่วยให้เราใช้ชีวิตที่ดี ความรู้เกี่ยวกับตนเองเป็นความรู้เรื่องธรรมชาติของตน ทำให้เรารู้ว่าเรามีความต้องการอะไร และทำอะไรจึงจะบรรลุความสมบูรณ์ได้ หากเราไม่รู้จักตนเองเราก็ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ชั่วสำหรับเรา โสเครตีสถือว่าชีวิตที่ดีเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการโดยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเขาจะรู้หรือไม่และไม่ว่าเขาจะบรรลุเป้าหมายของตนหรือไม่ก็ตาม ชีวิตที่ดีเป็นการสนองตอบความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์และเป็นชีวิตที่มีความสุขอย่างแท้จริง โสเครตีสเชื่อว่าไม่มีใครกระทำความชั่วโดยเจตนา เพราะสิ่งที่ดีซึ่งเป็นเป้าหมายของการกระทำของมนุษย์เป็นแรงจูงใจให้เรากระทำการต่าง ๆ ลงไป ดังนั้น สำหรับโสเครตีสการที่มนุษย์เรารู้ว่าจะอะไรเป็นสิ่งดีและการกระทำดีจึงเป็นสิ่งที่ไม่แยกจากกันไม่ได้ คนที่กระทำผิดหรือชั่วนั้นก็เพราะเขาไม่มีความรู้ว่าจะอะไรเป็นสิ่งดีหรือชั่วนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ในทัศนะของโสเครตีสความรู้เกี่ยวกับความดีเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำความดี และมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับตนเองมากจนโสเครตีสถือว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ดังนั้นชีวิตที่ดีนอกจากจะเป็นชีวิตที่มีการตรวจสอบแล้วยังเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยการมีความรู้เกี่ยวกับตัวเอง และคุณธรรม¹⁷

เพลโต

เพลโตเป็นนักปรัชญากรีกคนสำคัญที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวคิดของนักปรัชญาในยุคต่อ ๆ มา ปรัชญาของเพลโตมีความเกี่ยวโยงกันเป็นระบบ โดยมีทฤษฎีมโนคติเป็นแกนหลัก ส่วนแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ เพลโตไม่เห็นด้วยกับคำสอนของพวกโซฟิสต์ เพลโตได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ไว้ดังนี้

การที่พวกโซฟิสต์สอนว่า ความดี คือ ความพึงพอใจหรือความสุขสำราญ (Pleasure) ซึ่งหมายถึง การได้ปรนเปรอความสุขทางประสาทสัมผัส กล่าวคือ เป็นการรับอารมณ์ที่น่าปรารถนาหรือ

¹⁶จางง์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2518), หน้า 192.

¹⁷พินิจ รัตนกุล, โสกราตีสและปัญหาเรื่องความดี (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า xlii.

น่าพอใจ ไชฟิสต์มีความเห็นว่า สิ่งใดจะเป็นสิ่งที่ดีก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่เรา ความดีจึงขึ้นอยู่กับความชอบใจของแต่ละคน ใครชอบสิ่งใดเขาก็ว่าสิ่งนั้นดี ความดีในตัวเองไม่มีจริง การตัดสินว่าสิ่งใดเป็นสิ่งดีจึงขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่าเขาชอบสิ่งนั้นหรือไม่ ถ้าชอบเขาก็ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งดี ดังนั้น ความดีจึงเป็นเรื่องอัตนัยที่แตกต่างไปตามทัศนคติส่วนตัวของปัจเจกชน ในทัศนะของเพลโต เขาไม่เห็นด้วยกับทัศนะของไชฟิสต์ดังกล่าว เพลโตกล่าวว่า “มีสิ่งที่เป็นความดีและสิ่งที่เป็นความพึงพอใจ แต่ความพึงพอใจไม่ใช่อันเดียวกันกับความดี และการแสวงหากับวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งทั้งสองก็เป็นคนละอย่าง การแสวงหาความพึงพอใจเป็นอย่างหนึ่ง ส่วนการแสวงหาความดีก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง”¹⁸

เพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผล กล่าวคือ ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการทำ ความดี เพลโตเห็นว่า ขณะที่คนคนหนึ่งกระทำความดีนั้นเขาไม่เพียงแต่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่วเท่านั้น แต่ควรจะต้องรู้ว่าทำไมสิ่งนั้นจึงดี เพลโตแบ่งคุณธรรมหรือการทำความดีออกเป็น 2 ระดับ¹⁹ คือ คุณธรรมทางสังคมและคุณธรรมทางปรัชญา บางคนทำความดีตามค่านิยมที่สังคมกำหนด เมื่อเขาเห็นว่าคนส่วนใหญ่กระทำบางอย่างแล้วได้รับการยกย่องว่าเป็นการกระทำดี เขาก็จะกระทำตามโดยไม่รู้เหตุผลว่าทำไมจึงเรียกการกระทำนั้นว่าเป็นการทำความดี เพลโตเรียกการทำความดีตามลักษณะนี้ว่า คุณธรรมทางสังคม เพลโตไม่ยกย่องการทำความดีชนิดนี้ เพราะเห็นว่าเป็นคุณธรรมที่ไร้ปัญญา ลึกแต่ว่ากระทำตาม ๆ กันไป

การทำความดีที่เพลโตยกย่อง คือการกระทำที่ประกอบด้วยเหตุผล นั่นคือ มีความรู้ว่าการกระทำนั้นจะนำไปสู่จุดหมายสูงสุดอันใด การทำความดีด้วยเหตุผลนี้ เพลโตเรียกว่า คุณธรรมทางปรัชญา ดังนั้นการทำความดีในปรัชญาของเพลโตไม่ได้หมายถึงการทำสิ่งที่ตนเองชอบใจ และไม่ได้หมายถึงการทำตามค่านิยมของสังคม แต่เป็นการกระทำที่รู้ว่าสิ่งที่ตนกำลังทำเป็นสิ่งที่ดีเพราะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของตน ความดีสูงสุดสำหรับเพลโตเป็นความดีในตัวเองและเป็นความจริงแท้ ทั้งยังเป็นจุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง “ในปรัชญาของเขาสิ่งที่เป็นความดีสูงสุด คือ

¹⁸พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2537), หน้า 162.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

มโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติ คุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์เกิดขึ้นได้โดยมีมโนคติแห่งความดีเป็นฐานรองรับ”²⁰

วิถีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต เพลโตเรียกว่า คุณธรรม ความหลุดพ้นจากความชั่วจะมีไม่ได้ถ้าปราศจากการได้มาซึ่งคุณธรรมขั้นสูงและปัญญา คุณธรรมที่สำคัญที่สุดได้แก่ พุทธิปัญญาหรือการรู้จักมโนคติโดยตรง เพลโตไม่ได้สนับสนุนให้คนเราสละโลกหรือหนีสังคมออกไปอยู่ตามป่า ทั้งนี้เพราะมนุษย์ประกอบด้วยร่างกายกับวิญญาณแห่งเหตุผลและไร้เหตุผล ดังนั้นส่วนประกอบทั้งสามมีสิทธิได้รับการเอาใจใส่เท่าเทียมกัน นั่นคือแสวงหาความพึงพอใจให้แก่ร่างกายพอประมาณ เปิดโอกาสให้วิญญาณที่ไร้เหตุผลได้มีความรักและอารมณ์สุนทรีย์อื่น ๆ และในขณะเดียวกันก็ทำนุบำรุงวิญญาณแห่งเหตุผลด้วยการเพ่งพินิจมโนคติหรือปรัชญา เพลโตกล่าวว่า “ชีวิตที่ผสมผสานกิจกรรมหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกันเช่นนี้เป็นชีวิตที่ดี เหมือนกับการผสมน้ำผึ้งกับน้ำธรรมดาให้เข้ากันจะได้เครื่องดื่มรสโอชา”²¹ ชีวิตที่ผสมกลมกลืนดังกล่าวเป็นชีวิตที่มีความสุข ความสุขในปรัชญาของเพลโตไม่ได้หมายถึง ความสุขสำราญหรือความพึงพอใจ แต่หมายถึงการดำรงชีวิตที่ผสมกลมกลืนคุณธรรมหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน คนดี คือ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม 4 ประการ²² คือ

1. ปัญญา (Wisdom)

คุณธรรมข้อนี้เกิดจากการใช้สมรรถภาพแห่งเหตุผล คนมีปัญญา คือ ผู้ที่รู้จักมโนคติ และเป็นผู้ที่ใช้เหตุผลกำหนดชี้้นำพฤติกรรมของตน

2. ความกล้าหาญ (Courage)

ความกล้าหาญเป็นคุณธรรม เพราะทำให้เรากระทำสิ่งที่ดีและนำมาซึ่งความสุข แต่ไม่ใช่ความกล้าหาญทุกชนิดที่จัดได้ว่าเป็นคุณธรรม ความกล้าอย่างบ้าบิ่นในทัศนะของเพลโตไม่จัดว่าเป็นคุณธรรม เช่น เมื่อเห็นเสือยืนขวางอยู่ก็วิ่งเข้าไป หรือเห็นคนตกน้ำแล้วรีบกระโจนลงไปช่วยทั้ง ๆ ที่ตนเองว่ายน้ำไม่เป็น เหตุผลที่ไม่จัดความบ้าบิ่นเป็นคุณธรรม เพราะความบ้าบิ่นจะนำอันตรายหรือ

²⁰พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก : ป่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, 2537), หน้า 164.

²¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

²²Frank Thilly, A History of Philosophy (Allahabad : Central Book Depot, 1965), p.90.

ความเดือดร้อนมาสู่ตัวเรา ความกล้าที่มีปัญญาเท่านั้นที่เป็นคุณธรรม ดังนั้นความกล้าหาญจึงไม่ใช่ การเผชิญหน้ากับภัยอันตรายทุกอย่าง แต่คือความกล้าในสิ่งที่สมควรกล้าหาญและไม่กล้าในสิ่งที่ สมควรจะไม่กล้า ผู้ที่กล้าหาญที่แท้จริงในทัศนะของเพลโต คือผู้ปฏิบัติตนแบบโสเครตีส นั่นคือกล้า เสียสละชีวิตเพื่อให้ความดีคงอยู่ในโลก²³ ความกล้าทุกชนิดไม่ใช่จะดีเสมอไปและความหวาดกลัว ทุกชนิดไม่ใช่เป็นสิ่งไม่ดีเสมอไป แต่เกิดจากความกลัวแบบคนฉลาด คือกลัวในสิ่งที่สมควรกลัว ดังนั้น ความกล้าหาญจึงเท่ากับความรู้ คือรู้ว่าอะไรไม่ดี คนที่มีความกล้าหาญคือผู้ที่รู้ว่าสิ่งใดดีและยอมเสีย สิ่งที่ดีน้อยกว่า เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีมากกว่า คนที่ขี้ลาดไม่ใช่คนไม่กล้าแต่คือคนที่ขาดความรู้ เข้าหา ันตรายโดยปราศจากการพิจารณาดูว่าควรกลัวสิ่งใดมากกว่ากัน

3. ความพอดีหรือการรู้จักประมาณ (Temperance)

คุณธรรมข้อนี้เกิดจากการใช้เหตุผลควบคุมความต้องการ อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ การ ที่ต้องควบคุมสิ่งเหล่านี้เพราะอารมณ์ของมนุษย์มีหลากหลาย และเป็นแรงกระตุ้นให้เรากระทำเพื่อสนองความต้องการ อาจจะนำมาซึ่งความเสียหาย หากไม่มีปัญญาควบคุมหรือจัดระเบียบให้ การควบคุมเป็นการรู้จักยับยั้งความต้องการให้สนองความต้องการบางอย่างที่สมควร และยับยั้งความ ต้องการบางอย่างที่ไม่สมควร ตราบใดที่มนุษย์ยังมีร่างกายย่อมมีความปรารถนาแต่การไม่ควบคุม อารมณ์หรือการรู้จักประมาณตนอาจนำมาซึ่งความเสียหายได้ เพลโตตระหนักถึงความจริงข้อนี้ ดังนั้นจึงเน้นให้รู้จักประมาณตน คือมีการควบคุมตัวเองให้มีความพอดี ความพอดีเป็นคุณธรรมเพราะ ทำให้ชีวิตเรามีความสุข มีอิสระจากการตกเป็นทาสของความปรารถนา ความพอดีกับความรู้แยก ออกจากกันไม่ได้ เราจะมีคุณธรรมไม่ได้ถ้าหากเราไม่มีความรู้ว่สิ่งที่ดีสำหรับตัวเราคืออะไร

4. ความยุติธรรม²⁴ (Justice)

ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมเนื่องจากความยุติธรรมเป็นสิ่งที่ดีต่อทั้งปัจเจกชนและรัฐ เพลโตพิจารณาดูความหมายของความยุติธรรม ด้วยการวิเคราะห์ดูความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ เหตุผล ใจ และอารมณ์ความรู้สึก ทั้งสามส่วนนี้เพลโตถือว่าเป็นสิ่งที่ มนุษย์ทุกคนมีอยู่ เรามักจะพบข้อขัดแย้งในตัวเราบ่อย ๆ เช่น ใจหนึ่งเราอยากดื่มสุรา แต่อีกใจหนึ่ง

²³พินิจ รัตนกุล, เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), หน้า xxxv.

²⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า xxxvii.

หักห้ามไว้ ความต้องการที่จะดื่มสุราเกิดจากส่วนที่สามของเรา และแรงที่หักห้ามไว้มาจากส่วนที่หนึ่ง หากเราดื่มสุราเราก็จะเสียใจในการกระทำนั้น ความรู้สึกเสียใจนี้มาจากส่วนที่สองของเราซึ่งเป็นส่วนที่สนับสนุนการกระทำส่วนแรก ในทัศนะของเพลโตความยุติธรรมหมายถึง การจัดระเบียบด้วยการให้แต่ละส่วนทำหน้าที่ของมัน ไม่ก้าวก่ายกัน เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมคือความสุขของเรา กล่าวคือ โดยธรรมชาติแล้วส่วนที่หนึ่งเป็นผู้ปกครองอีกสองส่วน ส่วนที่สามไม่แย่งชิงอำนาจนี้จากส่วนที่หนึ่ง การทำตามหน้าที่ของแต่ละส่วนทำให้เกิดความกลมกลืนในตัวเรา

สรุปได้ว่าในทัศนะของเพลโต ความยุติธรรมหมายถึง การที่แต่ละส่วนในตัวเราทำตามหน้าที่ ความรู้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเราจะใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ไม่ได้ หากเราไม่รู้ว่สิ่งที่มีอยู่คืออะไร และหากไม่มีความรู้ว่ความยุติธรรมคืออะไร เราจะทำตัวให้เป็นคนยุติธรรมไม่ได้

กล่าวโดยสรุปเพลโตได้ตอบคำถามเกี่ยวกับจริยศาสตร์ โดยชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมคืออะไร ตามความคิดเห็นของเขา คุณธรรมคือความรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์แก่ตัวเรา ดังนั้นมนุษย์เราสามารถที่จะปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นได้ด้วยการศึกษาหาความรู้

อริสโตเติล

อริสโตเติลเป็นศิษย์ของเพลโตที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าอาจารย์ของตน เพลโตมีศิษย์เป็นจำนวนมาก แต่อริสโตเติลก็เด่นเหนือศิษย์ทั้งหลาย เพราะอริสโตเติลไม่เพียงแต่รับมรดกทางความคิดจากเพลโต เขายังกล่าววิพากษ์วิจารณ์ปรัชญาของอาจารย์และสร้างทฤษฎีเพิ่มตามความคิดเห็นของตนอีกด้วย

จริยศาสตร์ของอริสโตเติลเป็นอันตวิทยา เพราะถือว่าพฤติกรรมของมนุษย์มุ่งไปที่จุดหมายสูงสุดเดียวกัน อริสโตเติลจำแนกจุดหมายเป็นสองประเภท คือ

1. จุดหมายระหว่างทาง หมายถึง จุดหมายเฉพาะหน้าซึ่งเป็นจุดหมายที่มนุษย์ต้องการเพื่อเป็นทางผ่านไปสู่อจุดหมายหรือเป้าหมายที่สูงกว่า เช่น การฝึกม้าเพื่อสร้างกองทัพม้า กองทัพม้าเป็นจุดหมายเฉพาะหน้าที่นำไปสู่อจุดหมายอื่น นั่นคือการรบในสงคราม ส่วนสงครามเป็นจุดหมายที่นำไปสู่ชัยชนะ และชัยชนะเป็นหนทางนำไปสู่สันติภาพอันเป็นเป้าหมายสูงสุด
2. จุดหมายปลายทาง หมายถึง จุดหมายสูงสุดที่เป็นจุดจบในตัวเอง โดยไม่ต้องนำไปสู่อจุดหมายอื่นต่อไป ดังเช่นสันติภาพเป็นจุดหมายสูงสุดของการเตรียมการรบและการทำสงครามทุกชั้นตอน

ในทัศนะของอริสโตเติลจุดหมายปลายทางของพฤติกรรมมนุษย์ คือ ความดี และความดี ตามความเห็นของเขาคือความสุข การที่มนุษย์แสวงหาความดีก็เท่ากับว่ามนุษย์แสวงหาความสุข ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ความดีและความสุขเป็นเรื่องเดียวกันดังที่เขากล่าวไว้ว่า

“ความสุข คือกิจกรรมของวิญญาณที่สอดคล้องกับคุณธรรมที่สมบูรณ์ และคนที่มีความสุข คือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรมที่สมบูรณ์”²⁵

อริสโตเติลมีความเห็นว่า ความสุขเป็นความรู้สึกของวิญญาณ ไม่ใช่ของร่างกาย วิญญาณ เป็นแบบของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้น ความสุขของมนุษย์จึงเป็นความสุขที่เกิดกับวิญญาณ และวิญญาณจะมีความสุขก็ต่อเมื่อได้คิดและดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม นั่นคือ ความสุขเกิดจากคุณธรรมถาวร คุณธรรมเป็นคุณสมบัติที่ดี เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมซึ่งฝังรากลึกภายในจิตใจจนเป็นลักษณะนิสัย

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกที่ดี เช่น ความสงสารถ้าเกิดขึ้นเป็นบางครั้งบางคราวไม่จัดเป็นคุณธรรม คุณสมบัติที่ดีจะเป็นคุณธรรมก็ต่อเมื่อมันเป็นลักษณะนิสัยที่เกิดขึ้นเป็นประจำตลอดชีวิต

คนดีในทัศนะของอริสโตเติล คือ คนที่ทำคุณสมบัติที่ดีที่เรียกว่าคุณธรรมจนเป็นลักษณะนิสัยประจำตัว คุณธรรมไม่ใช่คุณสมบัติที่มนุษย์มีติดตัวมาตั้งแต่เกิด หากแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ภายหลังจาก อริสโตเติลกล่าวว่า “เราได้คุณธรรมมาจากการฝึกหัด เหมือนกรณีของความชำนาญในศิลปะทั้งหลาย เราเรียนก่อนที่จะทำเรื่องเหล่านี้ เราเรียนด้วยการลงมือทำ เช่น คนเป็นช่างก่อสร้าง เพราะลงมือก่อสร้าง ในทำนองเดียวกันเราเป็นคนยุติธรรมเพราะกระทำสิ่งที่ยุติธรรม เราเป็นคนสำรวจตนเพราะกระทำการสำรวจตน เป็นคนกล้าก็เพราะกระทำเรื่องที่แสดงความกล้า”²⁶

อาจารย์จ้านค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิตได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“สำหรับเรื่องธรรมจรรยาหรือความประพฤติที่ดีงามนั้น ท่าน (อริสโตเติล) บอกว่าได้มาจากการปฏิบัติ ไม่ใช่จากการศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น เพียงแต่ว่าการศึกษาทำให้เรารู้ว่าการกระทำอย่างนี้ดี การกระทำอย่างนี้ไม่ดี แต่ถ้าหากว่าเราไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมานี้ เราก็ไม่ถือว่าเป็นธรรมจรรยา... เพียงแต่รู้ยังไม่ถือว่าเป็นคนดี คนดีนั้นจะต้องเอามา

²⁵ พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, 2537), หน้า 231.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 231 - 232.

ประพฤติปฏิบัติได้ด้วย เพียงแต่เรารู้ว่าการดีมีสุราไม่ดี อย่างนี้ก็ยังไม่ถือว่าเป็นธรรมจรรยา ถ้าหากว่าเรารู้ว่าดีมีสุราไม่ดี แต่ว่ายังดีมีสุราอยู่อย่างนี้หาใช่ชื่อว่าเป็นคนดีไม่ นอกจากเราจะรู้ว่าดีมีสุราดีเป็นโทษเป็นอบายมุขแล้วเราก็ไม่ประพฤติปฏิบัติ คือไม่ดีมีสุรา อย่างนี้จึงถือว่าเป็นคนดีแท้²⁷

คุณธรรมไม่ใช่คุณสมบัติที่ติดมาพร้อมกับวิญญาณ มนุษย์ได้คุณธรรมหลังจากที่ถือกำเนิดขึ้นมาแล้วฝึกหัดกระทำเรื่องที่ดีจนติดเป็นนิสัย ลักษณะนิสัยที่ได้มานี้สำหรับอริสโตเติล นั่นคือคุณธรรมซึ่งเขาแบ่งคุณธรรมออกเป็น 2 ประเภท²⁸ คือ

1. คุณธรรมด้านพุทธิปัญญา (Intellectual Virtues) หมายถึง ความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งสากล และเพื่อการคำนวณในวิชาคณิตศาสตร์ ความสามารถในการคิดค้นหาความจริงเช่นนี้ เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนซึ่งอาศัยปัญญาภาคทฤษฎี

2. คุณธรรมด้านศีลธรรมหรือจริยธรรม (Moral Virtues) หมายถึง ความสามารถในการเลือกทำความดีซึ่งเกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติจนกลายเป็นนิสัย อริสโตเติลเห็นว่าคุณธรรมเป็นผลมาจากนิสัยนั้นหมายถึงคุณธรรมด้านศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถประพฤติดีในการดำรงชีวิต

ทางด้านจริยธรรม อริสโตเติลมีทัศนะว่าคุณธรรมทางด้านนี้ คือ ลักษณะนิสัยในการเลือกทางสายกลาง กล่าวคือ เป็นคุณลักษณะที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติจนกลายเป็นนิสัยซึ่งเกี่ยวข้องกับ การเลือกแสดงออกทางอารมณ์หรือความรู้สึกและกระทำการในระดับที่พอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป นั่นคือ คุณธรรมเป็นทางสายกลาง (mean)²⁹ ระหว่างความเกินและความขาด

แต่อย่างไรก็ตาม ตามปกติมนุษย์เรามักแสดงความรู้สึกและกระทำอะไรได้หลายระดับซึ่ง บางครั้งอาจมากเกินไป หรือบางครั้งก็อาจน้อยเกินไป แต่ถ้าเป็นความรู้สึกที่เหมาะสมกับกาลเทศะ และบุคคลรวมทั้งมีเหตุผลและแรงจูงใจที่สมควร ความรู้สึกเหล่านั้นอยู่ในระดับพอดี เป็นทางสายกลางและจัดเป็นคุณธรรม เช่น ความกล้าหาญจัดเป็นคุณธรรมตามทัศนะของอริสโตเติล เพราะเป็น

²⁷จางง์ ทงประเสริฐ, **ปรัชญาประยุกต์ชุดตะวันตก** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, 2539), หน้า 265.

²⁸พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2537), หน้า 232.

²⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

ทางสายกลางระหว่างความขลาดกลัวกับความบ้าบิ่น ในกรณีนี้ความบ้าบิ่นเป็นสิ่งที่เกินและความขลาดกลัวเป็นสิ่งที่ขาด

จริยศาสตร์ของอริสโตเติลไม่ได้สอนให้คนเรากำจัดความรู้สึกทั้งหมดออกจากจิตใจ เราสามารถแสดงอารมณ์ได้ แต่ต้องไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของอารมณ์ คุณธรรมเป็นการควบคุมความรู้สึก ไม่ใช่การกำจัดความรู้สึก อริสโตเติลเห็นว่า อารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนประกอบหนึ่งของวิญญาณ การแสดงความรู้สึกออกมาอย่างพอเหมาะภายใต้การควบคุมของเหตุผล นั่นคือ คุณธรรมซึ่งเป็นทางสายกลางระหว่างการไร้ความรู้สึกกับการแสดงความรู้สึกออกมาอย่างเต็มที่ ความขาดและความเกินทั้งสองประการนี้จัดเป็นความชั่วที่ต้องละเว้น

ไม่มีเกณฑ์หรือมาตรฐานเดียวสำหรับวัดทางสายกลางสำหรับทุก ๆ คน อริสโตเติลกล่าวว่า “ทางสายกลางสัมพันธ์กับเราและถูกกำหนดด้วยหลักเหตุผลอันเป็นหลักที่บุคคลผู้มีปัญญาภาคปฏิบัติกำหนดขึ้น”³⁰ หมายความว่า ไม่มีทางสายกลางที่แน่นอนตายตัวที่ใช้ได้สำหรับทุกคน ทางสายกลางของคนหนึ่งอาจเป็นเรื่องสุดโต่งของอีกคนหนึ่ง หรือทางสายกลางของคนหนึ่งอาจเป็นความขาดของอีกคนหนึ่งก็ได้ การคำนวณทางคณิตศาสตร์เพื่อหาตัวกลางของความสุดโต่งทั้งสองด้าน คือความขาดและความเกินไม่อาจช่วยกำหนดทางสายกลางได้ ทางสายกลางถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมและบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นกรณี ๆ ไป เช่น ขณะที่เราออกกำลังกายเสร็จใหม่ ๆ เราจะรู้สึกหิวมาก ถ้าเรารับประทานอาหารช่วงนี้ จะทำให้ได้รับปริมาณอาหารมากกว่าช่วงที่เราอยู่นิ่ง ๆ ไม่ได้ใช้แรง อีกตัวอย่างหนึ่ง ผู้ใหญ่ดื่มน้ำได้ปริมาณมากกว่าเด็ก ถ้าเราใช้เกณฑ์ของผู้ใหญ่ไปตัดสินการดื่มน้ำของเด็กก็จะเป็นทางสายกลางสำหรับเด็ก เพราะปริมาณการดื่มน้ำของเด็กย่อมไม่เท่ากับผู้ใหญ่

อริสโตเติลเห็นว่า ทางสายกลางของบุคคลใดต้องขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของบุคคลผู้นั้นเอง เขาเป็นผู้รู้ดีที่สุดว่าอะไรคือทางสายกลางสำหรับเขา แต่การกำหนดทางสายกลางจะต้องเป็นไปตาม “หลักเหตุผล” ไม่ใช่เป็นไปตามความรู้สึก กล่าวคือ จะต้องวัดจากสถานการณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้อง หลักเหตุผลดังกล่าวเกิดจากปัญญาภาคปฏิบัติที่อาศัยประสบการณ์มาเป็นเครื่องช่วยตัดสิน ถ้ามีการตัดสินเลือกทางสายกลางบ่อย ๆ จนเป็นนิสัยแล้ว การพิจารณาหาทางสายกลางครั้งต่อ ๆ ไป ก็จะง่ายยิ่งขึ้น ดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า “เราไม่มีกฎพิเศษที่จะใช้บอกว่าจะไหนเป็นวิถีทางที่เหมาะสม ทั้งหมด

³⁰พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2537), หน้า 234.

ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์แวดล้อมและบุคคลที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่เป็นวิถีทางที่เหมาะสมในกรณีหนึ่งคงไม่ใช่วิถีทางที่เหมาะสมในอีกกรณีหนึ่ง สิ่งทีคน ๆ หนึ่งพอใจ เพื่อนบ้านของเขาอาจไม่พอใจ เรื่องนี้จึงต้องปล่อยให้ปัจเจกบุคคลตัดสินใจ³¹

กล่าวโดยสรุป อริสโตเติลเห็นว่าวิญญาณของมนุษย์มีเหตุผลหรือปัญญาสองประเภท คือปัญญาภาคทฤษฎีซึ่งช่วยให้เกิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และปัญญาภาคปฏิบัติซึ่งให้ความรู้เรื่องหลักเหตุผลประกอบการตัดสินใจเลือกทางสายกลาง สำหรับการนำมาปฏิบัติทางสายกลางให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต ถ้าไม่มีปัญญาภาคปฏิบัติมนุษย์จะไม่สามารถเลือกกระทำในสิ่งที่เรียกว่าคุณธรรมได้เลย

2.6 นักจริยศาสตร์ตะวันออก

เมื่อเอ่ยถึงปรัชญาตะวันออก ปรัชญาหลักที่จะต้องเอ่ยถึงคือ ปรัชญาอินเดียอันเป็นรากฐานทางความคิดที่สำคัญของชนชาติตะวันออก ปรัชญาอินเดียแบ่งปรัชญาออกเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายนาสติกและฝ่ายอัสติก

ปรัชญาฝ่ายนาสติก³² หมายถึงกลุ่มนักปรัชญาที่ไม่ยึดถือคัมภีร์พระเวทเป็นหลักในการให้ทัศนะทางปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นทัศนะทางอภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ อันได้แก่ ปรัชญาจารวาก เช่น และพุทธปรัชญา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปรัชญาจารวาก

"จารวาก" มีความหมายว่า พวกวัตถุนิยม ลัทธิจารวากเป็นลัทธิวัตถุนิยมของอินเดีย และมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลัทธิโลกายัต จริยศาสตร์ของจารวากสอนให้ปฏิเสธเรื่องความหลุดพ้นและถือว่าความสุขทางกายเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่แสวงหาความสุขทางกายอย่างเต็มที่ การกระทำที่ดีได้แก่ การกระทำที่นำมาซึ่งความสุขดังกล่าว ดังที่ราชบัณฑิตจางง์ทองประเสริฐ กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

³¹สเตรซ ดับบลิว, **ปรัชญากรีก** แปลโดยปรีชา ช้างขวัญยืน (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 176.

³²น้อย พงษ์สนิท, **ปรัชญาอินเดีย** (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 7.

“ลัทธิจักรวาลหรือลัทธิโลกายัตน์นับว่าเป็นลัทธิปรัชญาที่แปลกที่สุดลัทธิหนึ่งในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาลหรือว่าก่อนพุทธกาล เพราะว่าลัทธินี้มีสิ่งสอนกันมาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นมาในโลก และลัทธินี้ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นลัทธิที่เป็นภัยอย่างใหญ่หลวงลัทธิหนึ่งในโลก... ทั้งนี้ก็เพราะว่าตามปกติธรรมดาของลัทธิต่าง ๆ ของอินเดียนั้นทุกลัทธิทุกศาสนาก็จะมีจุดหมายปลายทางอย่างเดียวกันคือเพื่อนำผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่โลกุตระธรรมทุกศาสนาทุกลัทธิมีจุดหมายปลายทางอย่างเดียวกันคือโมกษธรรมความหลุดพ้น แต่สำหรับลัทธิโลกายัตน์หรือลัทธิจักรวาลนี้ แก่นของลัทธิก็คือค่านโลกุตระธรรม และก็มีลัทธินี้เพียงลัทธิเดียวเท่านั้นที่ค่านโลกุตระธรรม ...ถ้าจะเรียกตามภาษาสมัยใหม่ก็เรียกว่า ลัทธิวัตถุนิยม

ลัทธิจักรวาลหรือลัทธิโลกายัตน์... ไม่ต้องการให้คนดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ ต้องการให้คนหมกมุ่นอยู่ในโลกียสุขหรือโลกียวิสัย เพราะฉะนั้นลัทธิโลกายัตน์จึงเป็นลัทธิที่ค้านต่อศาสนาทุกศาสนาที่มีจุดหมายเพื่อโลกุตระธรรม”³³

2. ปรัชญาเซน หรือ ไชนะ

คำว่า “เซน” หรือ “ไชนะ” เป็นชื่อเรียกกลุ่มครูหรือศาสดา 24 คน ซึ่งได้สืบต่อคำสอนของศาสนานี้มาเป็นลำดับ มีความหมายว่าผู้ชนะ คือชนะกิเลสและได้บรรลุโมกษะ³⁴

จริยศาสตร์ของเซน เสนอว่าชีวะโดยสภาพดั้งเดิมบริสุทธิ์ แต่อนุภาคแห่งกรรมทำให้ชีวะสูญเสียสภาพดั้งเดิมและอวิชชาเป็นตัวการทำให้เกิดกิเลส ซึ่งกิเลสจะก่อให้เกิดการกระทำกรรมต่าง ๆ ดังนั้น การที่จะทำชีวะบริสุทธิ์จะต้องสกัดกั้นอนุภาคของกรรมใหม่และทำลายอนุภาคของกรรมเก่าให้หมดไป ทางปฏิบัติก็คือ จะต้องขจัดอวิชชาซึ่งบุคคลที่จะขจัดอวิชชาได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการคือ

1. สัมมาทัศนะ คือ ศรัทธาหรือความเชื่อในคำสอนของศาสดา
2. สัมมาญาณะ คือ มีความรู้ถูกต้องตามหลักคำสอน
3. สัมมาจาริตะ คือ มีการปฏิบัติถูกต้องตามหลักคำสอน

³³จำนงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาประยุกต์ชุดอินเดีย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, 2539), หน้า 62 - 64.

³⁴น้อย พงษ์สนิท, ปรัชญาอินเดีย (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 9.

3. พุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาในที่นี้หมายถึง คำสอนของนักปราชญ์ที่ได้รับนามว่า “พุทธ” เพราะเป็นผู้ตรัสรู้หรือผู้ตื่นจากความไม่รู้จริงหรืออวิชชา และพุทธในที่นี้หมายถึง สិทธัตถะโคตมะซึ่งเป็นชาวอินเดียอยู่ในตระกูลศากยวงศ์ บิดาชื่อสุทโธทนะ และมารดาชื่อพระนางสิริมหามายา

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “ธรรม” นั้นมีหลายหมวดมีให้เลือกปฏิบัติให้เหมาะสม กล่าวคือ มีทั้งธรรมสำหรับผู้ครองเรือนและธรรมสำหรับผู้ออกบวช แต่ก็มีจุดประสงค์หลักคือ การปฏิบัติเพื่อป้องกันมิให้ทุกข์เกิดขึ้นและกำจัดทุกข์ที่มีอยู่ให้หมดไป หลักปฏิบัติสำคัญอย่างหนึ่งของพุทธศาสนาที่ใช้เป็นทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ นั่นคือมรรคมีองค์ 8 หรือที่เรียกว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค³⁵ ได้แก่

1. สัมมาทิฏฐิ แปลตามรูปศัพท์ว่าความเห็นชอบ โดยความหมายคือการมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง การกระทำของคนเราจะถูกต้องไม่ได้ถ้าปราศจากความรู้หรือความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเหตุที่พระพุทธเจ้ามีจุดมุ่งหมายของการสอนอยู่ที่การกำจัดทุกข์ สัมมาทิฏฐิหรือความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องนี้จึงมุ่งไปที่การรู้หรือริยสัจจ์ กล่าวคือกำหนดรู้ความทุกข์หรือปัญหาให้ถูกต้องว่าเป็นอย่างไร กำหนดรู้สาเหตุของทุกข์ รู้วิธีที่จะแก้ทุกข์และรู้ถึงสภาพความหมดทุกข์ว่าเป็นอย่างไร

2. สัมมาสังกัปปะ แปลว่าความตั้งใจหรือความคิดที่ถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้องตามแนวอริยมรรคกำหนดเป็นหลักใหญ่ ๆ 3 ประการคือ

- 2.1 ความคิดที่ไม่หลงใหลในกามสุข
- 2.2 ความคิดที่ไม่พยายามป้องกันภัยซึ่งกันและกัน
- 2.3 ความคิดที่ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น

3. สัมมาวาจา คือการเจรจาเหมาะสมถูกต้อง อันได้แก่

- 3.1 ไม่พูดโกหกหลอกลวง
- 3.2 ไม่พูดคำหยาบ
- 3.3 ไม่พูดส่อเสียด
- 3.4 ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล

³⁵พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 570.

4. สัมมากัมมันตะ คือการกระทำในทางที่ชอบซึ่งกำหนดไว้เป็นหลักใหญ่ดังนี้
  - 4.1 ไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น
  - 4.2 ไม่ทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น
  - 4.3 ไม่ประพฤติผิดศีลธรรมและกฎเกณฑ์ทางสังคมในเรื่องกาม
5. สัมมาอาชีวะ คือการทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตโดยถือตามกฎหมายของบ้านเมืองและหลักคำสอนของศาสนาเป็นมาตรฐาน
6. สัมมาวายามะ คือความพยายามในทางที่ถูกต้อง ได้แก่
  - 6.1 เพียรพยายามมิให้ความชั่วเกิดขึ้น
  - 6.2 เพียรพยายามละทิ้งความชั่วหรือกิเลสที่มีอยู่
  - 6.3 เพียรพยายามสร้างคุณความดีให้เพิ่มขึ้น
  - 6.4 เพียรพยายามรักษาคุณความดีที่มีอยู่
7. สัมมาสติ คือการมีสติอย่างสมบูรณ์ หลักหรืออารมณ์ที่ต้องใช้สติกำกับคือ กาย เวทนา จิต และธรรม
8. สัมมาสมาธิ หมายถึงการฝึกจิตจนเกิดเป็นสมาธิอย่างสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นจิตที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์และมีประสิทธิภาพในการทำงานอย่างคล่องแคล่ว

กล่าวโดยสรุป อริยมรรคมีองค์ 8 นี้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อการอยู่อย่างไม่มีทุกข์ 3 ประการคือ³⁶

  1. สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นเรื่องของปัญญาจึงประมวลเรียกอย่างสั้น ๆ ว่า ปัญญา
  2. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นเรื่องศีล
  3. สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นเรื่องของสมาธิ

ปรัชญาฝ่ายอस्तิก คือปรัชญาที่ยึดถือคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก ซึ่งมีลัทธิที่สำคัญอยู่ 6 ลัทธิ คือ นยายะ ไวเศษิกะ สางขยะ โยคะ มีมามสาและเวทานตะ ดังจะกล่าวโดยลำดับ

³⁶น้อย พงษ์สนิท, ปรัชญาอินเดีย (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 27.

1. ปรัชญานายะ

คำว่า “นายะ” ซึ่งเป็นชื่อลัทธิ³⁷ มีความหมายว่าการศึกษา วิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ โดยกระบวนการทางเหตุผลแบบตรรกะ แนวคิดทางจริยศาสตร์คือ การที่จะบรรลุโมกษะได้จะต้องอาศัยความรู้จริงที่เกี่ยวกับสภาพอันแท้จริงของอาตมัน รวมทั้งสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง ความรู้จริงดังกล่าวจะต้องอาศัยหลัก 3 ประการคือ

- 1.1 สวณะ คือ การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอาตมันโดยอาศัยคัมภีร์
- 1.2 มนนะ คือ การพิจารณาไตร่ตรองให้เห็นจริง
- 1.3 นิทยาสนะ คือ การบำเพ็ญสมาธิตามหลักโยคะ

ซึ่งหลักปฏิบัตินี้จะช่วยให้รู้แจ้งในสภาวะแท้จริงของอาตมัน อวิชชาจะถูกทำลาย ยุติ อุปาทาน กรรมในอดีตหยุดส่งผลและอาตมันจะไม่มีภาวะเวียนว่ายตายเกิด นั่นคือถึงความหลุดพ้นหรือโมกษะนั่นเอง

2. ปรัชญาไวเศษิกะ

คำว่า “ไวเศษิกะ”³⁸ มาจากภาษาสันสกฤต วิเศษะ มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า คุณวิเศษ หรือคุณลักษณะเฉพาะของสิ่งหนึ่งอันทำให้สิ่งนั้นแตกต่างจากอีกสิ่งหนึ่ง

ทัศนะเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดและการหลุดพ้นของปรัชญานี้มีอยู่ว่า อวิชชาหรือความไม่รู้แจ้งในธรรมชาติดั้งเดิมของอาตมันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ และติดข้องในวัฏสงสาร เมื่อบุคคลยังดำเนินชีวิตอยู่ด้วยอวิชชาก็จะมีความสุขความทุกข์ไปตามผลกรรม ดังนั้น เพื่อเข้าถึงความสุขอันสมบูรณ์หรือโมกษะจึงต้องกำจัดอวิชชาให้หมดไปด้วยการดำเนินชีวิตด้วยวิชาหรือความรู้แจ้งเห็นจริง

3. ปรัชญาasanghye

ปรัชญาasanghye มีสังขยสูตรเป็นคัมภีร์หลัก จริยศาสตร์ของasanghye คือ ชีวิตเป็นทุกข์ ซึ่งความทุกข์ของชีวิตในโลกมีอยู่ 3 ประการ คือ³⁹

³⁷น้อย พงษ์สนิท, ปรัชญาอินเดียน (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 28.

³⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

3.1 อาชญาตมิกะ ได้แก่ ความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุภายใน เช่น ความผิดปกติทางร่างกายหรือจิตใจ

3.2 อาธิภาทิกะ ได้แก่ ความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก เช่น จากมนุษย์ สัตว์ หรืออื่น ๆ

3.3 อาธิโทวิกะ ได้แก่ ความทุกข์ที่มีสาเหตุมาจากสิ่งเหนือวิสัยปกติ เช่น อิทธิพลจากดาวต่าง ๆ

สาขานี้ถือว่าความทุกข์มิใช่คุณสมบัติดั้งเดิมของอาตมมัน แต่อวิชชาทำให้หลงผิดตั้งนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าความดี ก็คือการกำจัดอวิชชาซึ่งจะทำให้อาตมมันรู้แจ้งเห็นจริงในสภาพที่แท้จริงของตนและสามารถแยกตัวเองออกจากสิ่งที่มีตัวตนได้ จากนั้นกิเลสจะหมดไปหรือที่เรียกว่าการเข้าถึงโมกษะอันเป็นความดีสูงสุด

4. ปรัชญาโยคะ

คำว่า “โยคะ”⁴⁰ มีความหมายหลายนัย เช่น หมายถึงวิธีการหรือแนวทาง หมายถึงการรวมคือรวมอาตมมันเข้ากับพรหมัน แต่โดยทั่วไปโยคะมีความหมายว่าทางนำไปสู่ความเป็นเอกภาพกับบรมสัจจ์ ทัศนะทางจริยศาสตร์มีอยู่ว่า พลังกิเลสทำให้มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจสภาพแท้จริงของชีวิตได้ วิธีการกำจัดกิเลสจะต้องใช้ความเพียรปฏิบัติตามหลักโยคะซึ่งเรียกว่า อัษฎางคโยคะ⁴¹ มีองค์ 8 คือ

1. ยมะ ได้แก่ การปฏิบัติตามพรต 5 ประการคือ

1.1 อหิงสา คือ การงดเว้นจากการเบียดเบียนและทำลายชีวิตทุกประเภท

1.2 สติยะ คือ งดเว้นจากการพูดเท็จ

1.3 อัสนะ คือ งดเว้นจากการลักขโมย

1.4 พรหมจรรย์ คือ งดเว้นการแสวงหาความสุขทางกามารมณ์

1.5 อปริครหะ คือ งดเว้นการสะสมทรัพย์สมบัติหรือรับสิ่งของเกินความ

จำเป็น

⁴⁰ น้อย พงษ์สนธิ, ปรัชญาอินเดีย (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 47.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

2. นิยามะ ได้แก่ การประพฤติตามหลักธรรม 5 ประการคือ
  - 2.1 โศจะ คือ รักษาความสะอาดของร่างกายและจิตใจ
  - 2.2 สันโดษะ คือ ถือหลักสันโดษ
  - 2.3 ตะบะ คือ การบำเพ็ญตะบะ
  - 2.4 สวาธยายะ คือ ศึกษาท่องบ่นคัมภีร์พระเวท
  - 2.5 อีศวรประณิธาน คือ การมีความศรัทธาจงรักภักดีต่อพระเจ้า
3. อาสนะ หมายถึง การฝึกควบคุมร่างกายให้อยู่ในท่าที่เป็นประโยชน์ต่อการเจริญสมาธิ
4. ปราณายมะ หมายถึง การกำหนดควบคุมลมปราณ เพื่อให้เกิดความสม่ำเสมอ
5. ปรัตยาหาระ หมายถึง การควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพื่อป้องกันมิให้จิตไหลแล่นไปตามอารมณ์ที่มากกระทบ
6. ธารณะ หมายถึง การกำหนดจิตให้จดจ่ออยู่กับอารมณ์ของสมาธิ
7. ธยานะ หมายถึง ระดับจิตที่สืบต่อมาจากธารณะ อันหมายถึงจิตที่มีอารมณ์เป็นหนึ่งแนวแน่
8. สมาธิ หมายถึง การที่จิตตั้งมั่นในอารมณ์ของสมาธิอย่างสมบูรณ์เต็มที่

5. ปรัชญามีมามสา

"มีมามสา"⁴² มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า ความคิดที่ได้รับการยกย่อง อันหมายถึงความคิดที่ใช้ในการอธิบายความหมายของพิธีกรรมในคัมภีร์พระเวท แนวคิดทางจริยศาสตร์ ลัทธิมีมามสาถือว่าการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามจะต้องดำเนินชีวิตตามบัญญัติในคัมภีร์พระเวท โดยถือพิธีกรรมเป็นหลักใหญ่ บัญญัตินี้มีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. วิถี หมายถึง บัญญัติที่ให้ปฏิบัติหรือข้ออนุญาต
2. นิเศระ หมายถึง บัญญัติที่เป็นข้อห้าม

⁴²น้อย พงษ์สนิท, ปรัชญาอินเดีย (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 52.

ลัทธิมีสามหลักจริยธรรมที่เป็นแกนกลาง 3 ประการคือ⁴³

1. นิตยกรรม หมายถึง กรรมหรือหน้าที่ที่ต้องทำเป็นประจำ
2. ไนमितติกรรม หมายถึง กรรมหรือหน้าที่ที่ต้องทำเมื่อถึงโอกาส
3. กามยกรรม หมายถึง หลักกรรมที่ให้เลือกระทำตามที่ปรารถนา และใน

การปฏิบัติพิธีกรรมจะต้องกระทำโดยไม่หวังผลตอบแทน และจะต้องละเว้นในสิ่งที่เป็นข้อห้ามและปฏิบัติในสิ่งที่เป็นข้ออนุญาตไปพร้อม ๆ กัน ส่วนความดีสูงสุด คือการพ้นทุกข์หรือโมกษะและการประกอบพิธีกรรมอันเป็นทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ดังกล่าว

6. ปรัชญาเวทानตะ

คำว่า “เวทานตะ” มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า “ที่สุดแห่งพระเวท”⁴⁴ เพราะวาทปรัชญาลัทธินี้ยึดถือเอาคัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายของคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก ปรัชญาเวทานตะมีลัทธิที่สำคัญ 2 ลัทธิ คือ

1. อุทไวดเวทานตะ เป็นลัทธิของคิงกราจารย์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวคิดของชาวอินเดียและรู้จักแพร่หลายที่สุด ในแง่จริยศาสตร์คิงกราจารย์เชื่อในกฎแห่งกรรม กล่าวคือ เห็นว่าบุคคลแต่ละคนเป็นสิ่งที่เกิดสืบเนื่องจากกรรมอันมีอวิชาเป็นมูลฐาน ถ้าบุคคลตกอยู่ในอำนาจของอวิชา บุคคลนั้นก็จะเวียนว่ายตายเกิดไปตามผลกรรม โมกษะเป็นสภาพดั้งเดิมของอาตมัน แต่มนุษย์ถูกอวิชาบดบังไว้จึงยังไม่เข้าถึง การปฏิบัติตามพิธีกรรมของคัมภีร์พระเวทและความภักดีในพระเจ้ารวมทั้งญาณทัสสนะจะสามารถทำลายอวิชาให้หมดไป เกิดเป็นความรู้แจ้งในสภาพอันแท้จริงของอาตมัน ซึ่งมีสภาพเป็นพรหมันและเป็นนิรันดร

2. วิศิษฎาท์ไวดเวทานตะ ปรัชญาสาขานี้เป็นชื่อเรียกทัศนะของรามานูช⁴⁵ ในแง่จริยศาสตร์รามานูชมีความเห็นว่าอาตมันแม้จะเป็นสิ่งจริงแท้และเป็นนิรันดร แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ถูกจำกัดขอบเขตและเกิดความหลงผิดเมื่อเกี่ยวข้องกับสรีระ เมื่ออยู่ในสังสารวัฏอาตมันจะสำคัญผิดว่า ตนเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับร่างกายซึ่งมีความสุข ความทุกข์ตามกรรม กรรมทำให้ความรู้คลุมเคลือ

⁴³ น้อย พงษ์สนิท, ปรัชญาอินเดีย (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 54.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

พิธีกรรมจะทำให้สมาธิเกิดขึ้น เมื่อสมาธิเกิดขึ้นสิ่งที่ตามก็คือปัญญา ปัญญาจะช่วยให้เรามั่นใจว่าตนจะต้องขึ้นอยู่กับพรหมนั้นจากนั้นความภักดีก็จะเกิดขึ้น เมื่อความภักดีสมบูรณ์เรามั่นใจเห็นแจ้งในพรหมนั้น

โดยสรุปแล้วปรัชญาอินเดียโบราณทุกลัทธิยกเว้นลัทธิจารวากจะเน้นที่การบรรลุถึงโมกษะ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่สูงสุดของชีวิตมนุษย์ในบรรดาจุดมุ่งหมาย 4 อย่างคือ ธรรม อรรถ กาม และโมกษะ ดังที่จันงศ์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิตได้กล่าวไว้ในปรัชญาประยุกต์ชุดอินเดีย มีความว่า

“ปุรุชาณะ แปลว่าจุดมุ่งหมายทั้ง 4 ของมนุษย์ ปุรุชาณะประการแรก มีการพิจารณาเรื่องความชอบธรรม หน้าที่และคุณธรรมเป็นลักษณะปุรุชาณะนี้เรียกว่า “ธรรม” แต่ก็มีกรรมวิธีอื่น ๆ ที่มุ่งจะแสวงหาเพื่อให้ได้บรรลุถึงอะไรบางอย่างเพื่อตัวเองหรือติดตามหาความสุขเพื่อตนเอง เมื่อวัตถุประสงค์แห่งกรรมวิธีนี้เป็นการได้รับผลในทางวัตถุก็เรียกว่า “อรรถ” เมื่อจุดมุ่งหมายเป็นความรักหรือความสำราญก็เรียกว่าเป็น “กาม” ประการสุดท้ายก็มีการสละกิจกรรมเหล่านี้ทั้งปวงเพื่ออุทิศตนเองให้แก่กิจกรรมทางศาสนาหรือทางจิตใจ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปลดปล่อยตนเองจากวิถีทางโลกีย์วิสัยนี้คือ “โมกษะ” กิจกรรมทั้ง 4 อันได้แก่ ธรรม อรรถ กาม และโมกษะนี้เราเรียกรวม ๆ กันว่า “จตุรวรรค” คำว่า จตุรวรรคก็แปลว่า วรรค 4 หรือพวก 4 ซึ่งคำว่าวรรคนี้เราก็ก็นำมาใช้เป็นคำว่าพรรค... จตุรวรรคก็แปลว่าพรรค 4 หรือว่าพวก 4 หมายถึงว่าจุดมุ่งหมายของมนุษย์นี้มี 4 ประการด้วยกัน”⁴⁶

ความสรุป

จากการศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ของนักปรัชญาสำคัญทั้งนักปรัชญาตะวันตกอันมีนักปรัชญากรีกเป็นตัวแทน และนักปรัชญาตะวันออกอันมีนักปรัชญาอินเดียเป็นตัวแทน จะเห็นได้ว่า นักปรัชญาแต่ละท่านมีแนวความคิดในเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมแตกต่างกันไป อาทิ ไชฟิสต์คนสำคัญคือ โปรแทกอร์ส มีความเห็นว่า มนุษย์แต่ละคนเป็นผู้ที่จะตัดสินการกระทำของตนเอง ความดีเป็นเรื่องที่แต่ละคนกำหนดขึ้นมา ความดี ความชั่วในตัวเองไม่มี ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้ ไสเครตีสนักปรัชญากรีกคนสำคัญอีกท่านหนึ่งไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง ไสเครตีสมีทัศนะว่า ความรู้เป็นฐานรองรับความประพฤติ คนที่มีความรู้ย่อมมีความประพฤติที่ดี ดังคำที่เขากล่าวว่า “ความรู้ คือ

⁴⁶จันงศ์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาประยุกต์ชุดอินเดีย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดินอ้อ, 2539), หน้า 350.

คุณธรรม” เพลโตนักปรัชญากรีกคนสำคัญอีกท่านหนึ่งก็ไม่เห็นด้วยกับโซฟิสต์ เพลโตมีความเห็นว่า ความพึงพอใจของแต่ละคนไม่ใช่สิ่งเดียวกับความดี เพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผล ทักษะของ เพลโตนี้เหมือนกับโสเครตีส กล่าวคือ ความรู้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการทำ ความดี อริสโตเติลนักปรัชญากรีกที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่ง มีทัศนะในเรื่องความดีว่า ความดีหรือคุณธรรมได้มาจากการปฏิบัติจนเป็นนิสัย และการปฏิบัติตามทางสายกลางเท่านั้นจึงจัดได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี และการทำความดีก็มีพื้นฐานมาจากเหตุผลหรือความรู้เช่นกัน

นักปรัชญากรีกที่กล่าวมาข้างต้นเป็นนักปรัชญาคนสำคัญที่ได้วางรากฐานทางความคิด อันมีอิทธิพลต่อนักปรัชญาในสมัยต่อ ๆ มา ซึ่งรวมทั้งอิมมานูเอล คานท์ นักปรัชญาชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียงในหมู่นักปรัชญาสมัยใหม่ คานท์มีความเห็นเช่นกันว่า ความรู้หรือเหตุผลเป็นพื้นฐานของการกระทำ ความดี โดยคานท์ให้ชื่อว่า “เหตุผลปฏิบัติ” ซึ่งเป็นเหตุผลในทางจริยศาสตร์ของเขาอันเป็นจุดเริ่มต้นของ “เจตจำนงดี” ซึ่งคานท์ใช้เป็นเกณฑ์หลักในการวินิจฉัยการกระทำ ดังจะได้กล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

ส่วนปรัชญาตะวันตกได้ออกได้กล่าวถึงปรัชญาอินเดียซึ่งเป็นความคิดหนึ่งอันเป็นรากฐานทางความคิดที่สำคัญของชาวตะวันออก จะเห็นได้ว่าปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่มุ่งเน้นหลักปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ อาทิ ปรัชญาเซน ปรัชญาเวทานตะ พุทธปรัชญา เป็นต้น พุทธปรัชญาก็มุ่งเน้นที่การปฏิบัติอันนำไปสู่ความพ้นทุกข์เช่นกันซึ่งเรียกว่า ทางสายกลางหรือมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง

ทัศนะของพุทธปรัชญาในประเด็นเรื่องความดี เริ่มตั้งแต่ความคิดในเรื่อง “กรรม” หรือการกระทำ เกณฑ์ในการวินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วอันมีเกณฑ์หลัก คือ กุศลมูล อันได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง และอกุศลมูล อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ตลอดจนกล่าวถึงความดี ความคิดในเรื่องหน้าที่ในทัศนะของพุทธ ดังจะกล่าวรายละเอียดในบทของพุทธจริยธรรมต่อไป